

**DRUŠTVENA NEJEDNAKOST
I STRATIFIKACIJA**

antičko shvaćanje nejednakosti – zasnovano na prirodi, tj. proizvod su prirodnih razlika među ljudima

*„Prema tome je jasno da po prirodi postoje slobodni ljudi i robovi, te da je ropstvo pravedno i prihvatljivo za potonje. Isto tako, odnos muškarca i žene je po prirodi takav da je jedan superioran, a drugi inferioran, jedan dominira, a drugi je podčinjen.” – **Aristotel***

18. st. – ideja **Prirodnog prava** – svi ljudi su po prirodi jednaki
- Deklaracija o pravima čovjeka i građanina
 - *John Locke, Jean-Jacques Rousseau i Thomas Hobbes*

Ako su ljudi po prirodi jednaki, zašto onda postoji društvena nejednakost?

DRUŠTVENE NEJEDNAKOSTI

- **ŽIVOTNE ŠANSE** **mogućnosti** i **izgledi** osobe da stekne prihode, obrazovanje, stanovanje, zdravlje i ostale vrijedne stvari
 - *životne šanse ovise o organizaciji društva*
- Thomasa H. **Marshall**
- ideja jednakosti se javlja kao **ideja građanstva**
- **GRAĐANSTVO** (*eng. citizenship*) status je osobe koja je **punopravni član zajednice** (*stječe se punoljetnošću*)
- *tri komponente građanstva:*
 1. **građanska** prava (*individualne slobode i jednakosti*)
 2. **politička** prava (političko građanstvo)
 3. **socijalna** prava (socijalno građanstvo)

TRI KONCEPCIJE JEDNAKOSTI

JEDNAKOST ŠANSI

- položaji trebaju biti **jednako dostupni svima**, bez obzira na životne prilike
- sposobnosti i talent

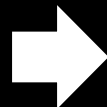
JEDNAKOST STARTA

- jednakost šansi vrijedi samo ako ljudi **kreću s istog položaja**
- svi kreću s iste startne crte

JEDNAKOST REZULTATA

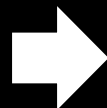
- svi trebaju uživati **isti standard i životne šanse**
- svi moraju imati jednake nagrade (i uspješni i neuspješni)

UNIVERZALIZAM

svi ljudi se tretiraju na **jednak način**, bez obzira na posebnosti i osobine

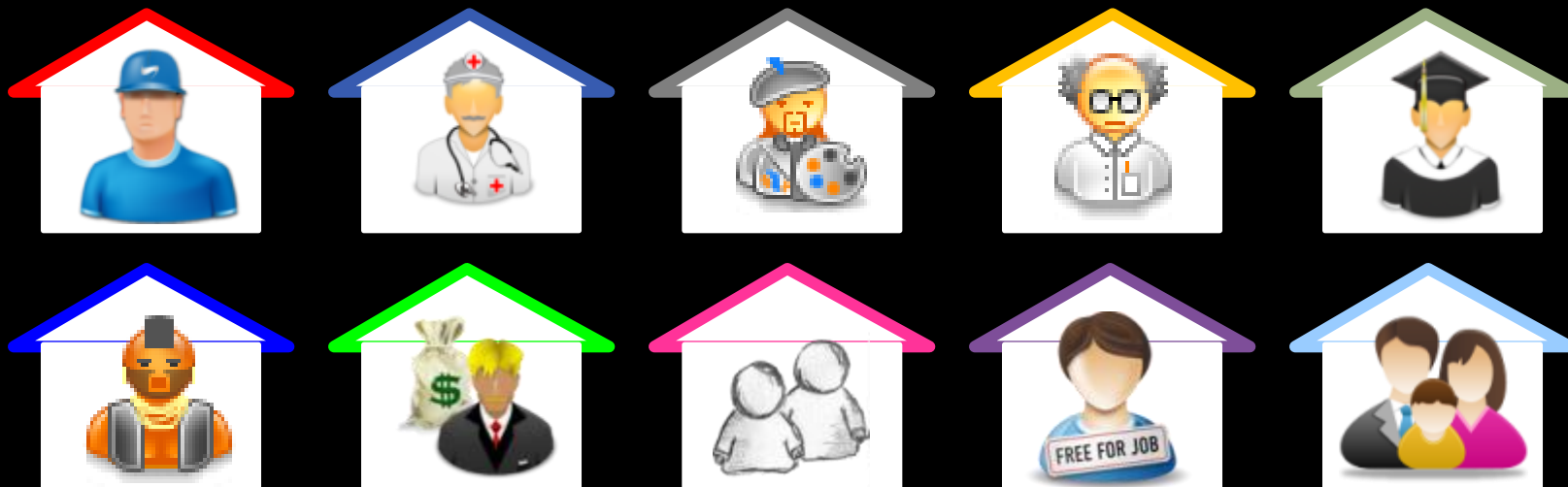
PARTIKULARIZAM

ograničavanje mogućnosti nekim dr. grupama ili kategorijama

DRUŠTVENI POLOŽAJ I STATUS

- **DRUŠTVENI POLOŽAJ** – „kućice ili prazna mjesta” u koja smještamo ljude
 - **kategorije** ljudi koji obavljaju slične funkcije (*učenik, liječnik...*)
 - elementi od kojih se sastoji socijalna struktura
 - razlika između zanimanja i društvenog položaja
- **DRUŠTVENI STATUS** – društveni položaj koji je **vrednovan** (*rangiran više ili niže na nekoj ljestvici vrijednosti*)

DRUŠTVENI POLOŽAJ

- Kako društvo dodjeljuje položaje pojedincima?

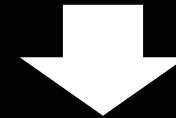
PRIPIISANI

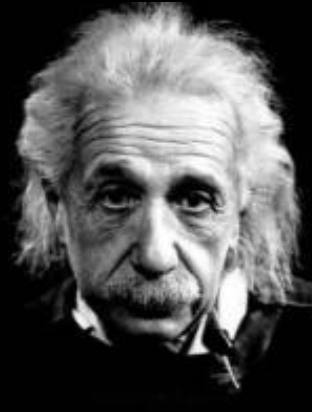
položaj kojeg društvo **dodjeljuje** pojedincu bez obzira na njegove sposobnosti, napore, rezultate...

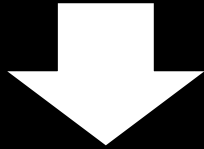
POSTIGNUTI

rezultat su osobne nadarenosti, znanja, upornosti ili izbora

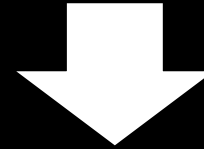
STRATIFIKACIJSKI

**PRIPISANI
POLOŽAJI**

- kastinski (varna) sustav u Indiji, pleme Mundugumora ili feudalni sustav

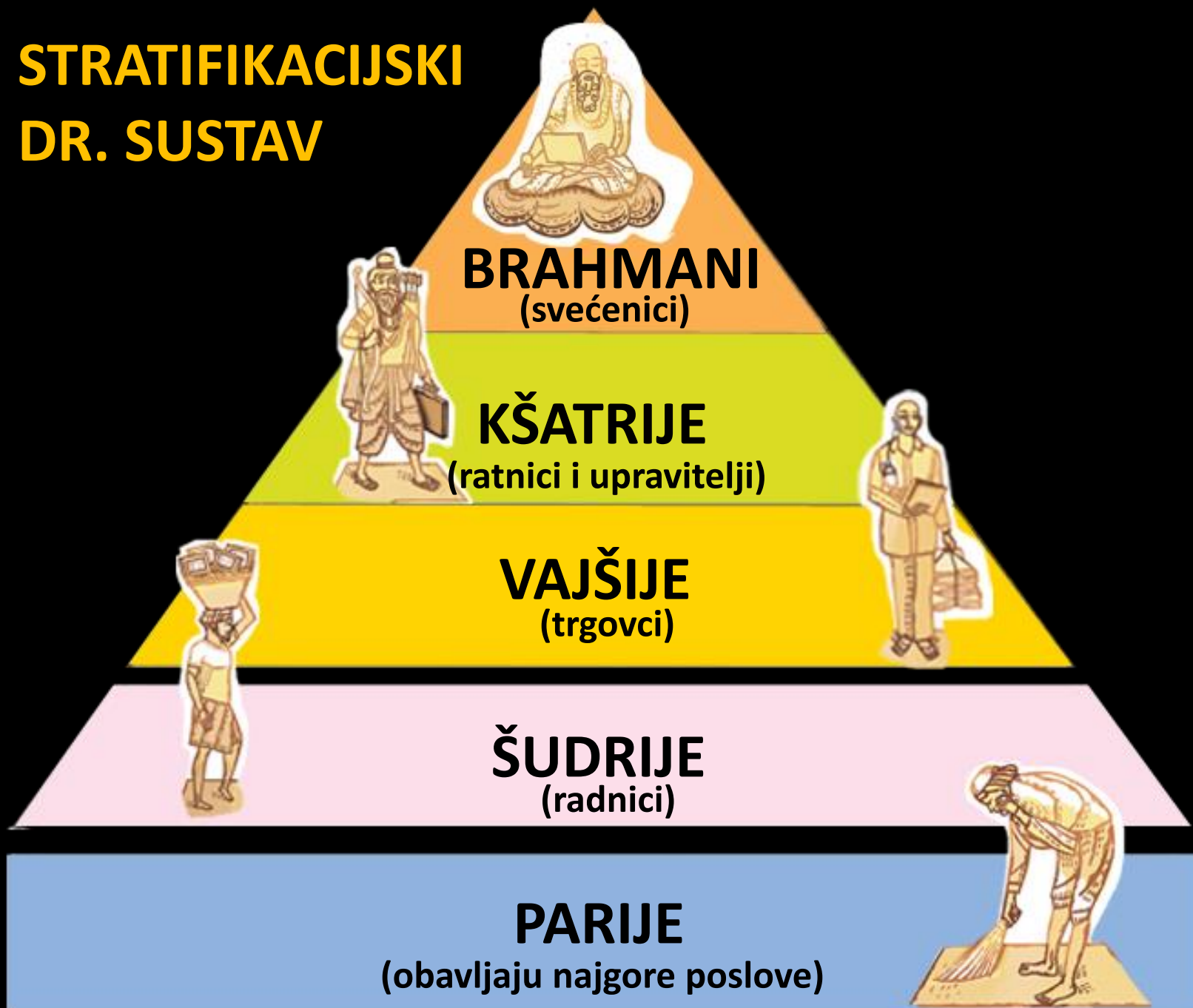
FUNKCIONALNI

**POSTIGNUTI
POLOŽAJI**

- suvremena društva (uglavnom)

STRATIFIKACIJSKI DR. SUSTAV

KRALJEVI I KRALJICE

PLEMSTVO I SVEĆENSTVO

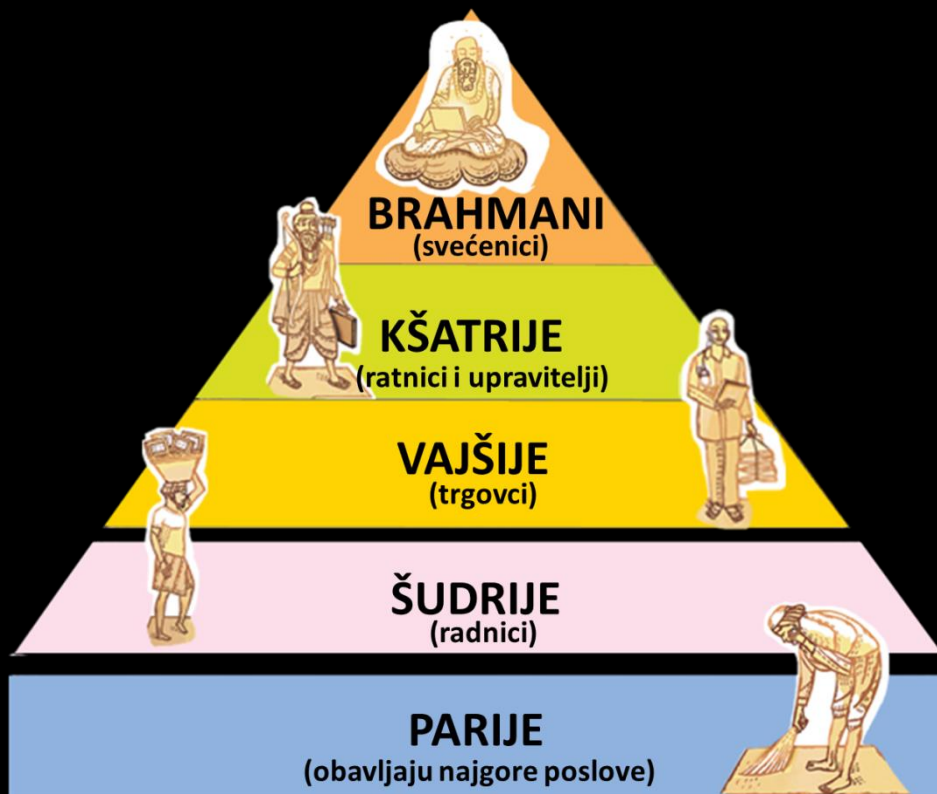
VITEZOVI

SELJACI I KMETOVI

PONAVLJANJE

- DRUŠTVENI POLOŽAJ I STATUS
- PRIPIISANI I POSTIGNUTI DR. POLOŽAJ
- STRATIFIKACIJSKI I FUNKCIONALNI TIP DRUŠTVA

KRALJEVI I KRALJICE

PLEMSTVO I SVEĆENSTVO

VITEZOVI

SELJACI I KMETOVI

DR. STRATIFIKACIJA I DIFERENCIJACIJA

DRUŠTVENA DIFERENCIJACIJA – društvena nejednakost kao posljedica **obavljanja različitih djelatnosti** i **različitih uloga**

- razlika je u ulogama koje pojedinci obavljaju
- ne postoje „viši” i „niži” članovi društva

DRUŠTVENA STRATIFIKACIJA – **strukturirana, stabilna i trajna nejednakost** među skupinama u nekom društvu

- nejednakost na temelju **dostupnosti društvenih resursa** (*materijalno bogatstvo, moć i prestiž u društvu*)
- hijerarhijski poredane društvene skupine (slojevi)

DRUŠTVENI SLOJ (SOCIJALNI STRATUM) – skupina ljudi koji imaju slične životne šanse

- osnovna komponenta dr. stratifikacije

ŽIVOTNE ŠANSE su **mogućnosti i izgledi** osobe da stekne prihode, obrazovanje, stanovanje, zdravlje i ostale vrijedne stvari

ZNAČAJKE DR. STRATIFIKACIJE

1. odnosi se na **skupine** a ne pojedince
2. nejednakost nije slučajna već **strukturirana** (po nekom obrascu)
3. stratifikacija je relativno **stabilna i trajna značajka** dr. života (nasljedna je a ne postignuta)
4. u svakom stratifikacijskom sustavu **postoji skup ideja (ideologija)** koji opravdava i podupire nejednakosti

BITNE ZNAČAJKE:

- kad god postoji društvena stratifikacija, prisutna je i društvena diferencijacija, ali obrnuto nije slučaj
- dr. **diferencijacija** se odnosi na razlike među **pojedincima**, dok se dr. **stratifikacija** odnosi na razlike među **grupama**

DR. SUSTAV	DR. DIFERENCIJACIJA	DR. STRATIFIKACIJA
KASTE	X	X
FEUDALIZAM	X	X
BUŠMANI	X	
ABORIĐINI	X	
MODERNA DRUŠTVA	X	X

ROPSTVO

ekstremni oblik
dr. nejednakosti
(pojedinci
zakonski
„posjeduju”
druge ljude)

KASTE

oblik dr.
stratifikacije
zasnovan na
religiji
(*hinduizam*)

STALEŽI

oblik dr.
stratifikacije
zasnovan na
vlasništvu nad
zemljom

KLASE

oblik dr.
stratifikacije
zasnovan na
ekonomskim
razlikama

1. **fluidnije su** (*društvena pokretljivost je češća nego u ostalim sustavima dr. stratifikacije*)
2. klase se zasnivaju na **ekonomskim razlikama** a ne na religiji ili zakonu
3. **impersonalni** odnosi (*za razliku od ropstva i feudalizma koji su zasnovani na osobnim odnosima*)
4. ne postoje **formalna ograničenja** prilikom prelaska iz jedne u drugu klasu (*npr. za sklapanje braka*)

FUNKCIONALISTIČKE TEORIJE

MARXOVA TEORIJA KLASA

TEORIJA STRATIFIKACIJE
MAXA WEBERA

NOVIJE TEORIJE
STRATIFIKACIJE

WRIGHTOVA TEORIJA
KLASA

TEORIJA SOCIJALNOG
ZATVARANJA (PARKIN)

FUNKCIONALISTI

- stratifikacija je **nužna** radi popunjavanja **najvažnijih položaja u društvu**
 - **sposobniji članovi** društva dobivaju **bolje pozicije**
 - **nejednake nagrade su nužne** radi učinkovitijeg obavljanja zadataka (*različite plaće doktorima i trgovcima*)
 - ako su najvažniji dr. položaji ujedno i najnagrađivaniji, onda će ljudi biti **motiviraniji** zauzimati te položaje
-
- nejednake **nagrade kao poticaj** ljudima
 - **stratifikacija** je bitna za **opstanak društva u cjelini** (*kao stroj i kotačići stroja*)

KRITIKA FUNKCIONALISTA

- **kako odrediti funkcionalnu važnost** pojedinog zanimanja za društvo? *(zašto bi liječnik trebao biti funkcionalno važniji od smetlara)*
- **za koga** je funkcionalno **važna stratifikacija**? *(koje slojeve društva)*
- **imaju li svi jednake životne šanse** za postići najbolje pozicije u društvu? *(hoće li svi talentirani ljudi imati jednake šanse za ostvariti svoj potencijal)*

“U stvari, Danko, mislim da razlog uspjeha nije samo to što sam bio u pravo vrijeme na pravom mjestu. Mislim da je razlog taj što sam prave rase, prave vjere, pravog spola, što pripadam pravoj socioekonomskoj grupi, imam pravi naglasak, pravu odjeću, išao sam u prave škole ...”

MARXOVA TEORIJA KLASA

- stratifikacija je **odraz suprotstavljenih interesa** različitih dr. grupa
- **dvije klase** – vlasnici sredstava za proizvodnju (kapitalisti, buržoazija) i radna snaga (proletarijat)
- **klasna borba**
- **klasa po sebi** i **klasa za sebe**

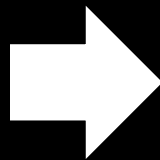
KRITIKA MARXA

- **ekonomski determinizam**
(postoje i drugi izvori stratifikacije i sukoba među klasama – religija, rasa, nacionalnost, etnicitet...)
- postojanje **srednje klase**
(ne posjeduju sredstva za proizvodnju ali im je dr. položaj i moć bolja/veća od radničke klase)
- **socijalističke** države i **ukidanje privatnog vlasništva**
(nejednakosti u vlasništvu pretvorene u nejednakosti u političkoj moći)

WEBEROVA TEORIJA STRATIFIKACIJE

- osim **ekonomske**, postoje **socijalna** i **politička** dimenzija stratifikacije
 - **TRI DRUŠTVENA PORETKA**
- društveni položaj na stratifikacijskoj ljestvici ovisi o **kombinaciji tih triju poredaka**

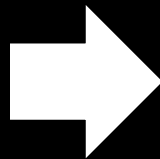
EKONOMSKI
POREDAK

KLASE

Ljudi koji imaju slične **ekonomske uvjete** i **uvjete života**

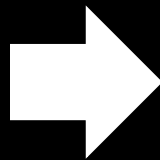
SOCIJALNI
POREDAK

STATUSNE
GRUPE

Ljudi koji imaju sličan **stil života** i **osjećaj pripadnosti** (statusnu situaciju)

POLITIČKI
POREDAK

POLITIČKE
STRANKE

usmjerene na **stjecanje moći u društvu** tj. utjecanju na dr. život

WRIGHTOVA TEORIJA KLASA

- Erik Olin **Wright**
- **3 dimenzije kontrole** nad ekonomskim resursima:
 1. kontrola nad **investicijama**, tj. **novčanim kapitalom**
 2. kontrola nad **fizičkim sredstvima za proizvodnju**
(*zemlja, tvornice, uredi...*)
 3. kontrola **nad radnom snagom**
- **kapitalistička klasa (buržoazija)** ima kontrolu nad svim dimenzijama
- **radnici** – posjeduju samo **radnu snagu** koju prodaju
- **sitni kapitalisti** – rade na vlastitim sredstvima za proizvodnju (obrtnici i poduzetnici)
- **BAZIČNA KLASNA LOKACIJA** – jasno određeni položaji u društvu s obzirom na klasni položaj (imaju je navedene tri klase)
- **KONTRADIKTORNA KLASNA LOKACIJA** – nejasno određen položaj u društvu, ima značajke dvaju bazičnih klasa (*službenici, stručnjaci, nadzornici, menadžeri...*)

TEORIJA SOCIJALNOG ZATVARANJA

- Frank *Parkin*
- **DRUŠTVENO ZATVARANJE** – proces kojim grupe nastoje zadržati isključivu kontrolu nad resursima ograničavajući pristup drugima (*vlasništvo, jezik, vjera, etnicitet, bogatstvo, statusne razlike...*)
- 2 tipa društvenog zatvaranja:
 1. **isključivanje** – odvajaju nepripadnike i sprječavaju im pristup resursima (*npr. bjelački sindikat u SAD-u*)
 2. **uzurpacija** – nastojanje manje povlaštenih da prisvoje resurse (*npr. borba crnaca za punopravno članstvo u sindikatima*)
- **DVOSTRUKO ZATVARANJE** – istovremeno korištenje obaju strategija dr. zatvaranja (isključivanje i uzurpacija)
 - *npr. sindikat koji se bori za bolja prava radnika, a istovremeno brani pristup pripadnicima etničkih manjina*

SOCIJALNA POKRETLJIVOST (MOBILNOST)

- **SOCIJALNA POKRETLJIVOST** – pomicanje pojedinca ili grupe između različitih socioekonomskih položaja
 - **vertikalna i horizontalna** socijalna pokretljivost
- **VERTIKALNA** pokretljivost – pomicanje prema gore ili prema dolje **na stratifikacijskoj ljestvici**
(povećanjem odnosno smanjenjem bogatstva, prestiža ili dr. moći)
- **HORIZONTALNA** pokretljivost – kretanje **u prostoru**
(npr. selidbe u drugi grad ili regiju, ili migraciju u inozemstvo)

SOCIJALNA POKRETLJIVOST (MOBILNOST)

- **intrageneracijska (unutargeneracijska)** i **intergeneracijska (međugeneracijska)**
- **UNUTARGENERACIJSKA** – koliko se neki **pojedinaac** pomicao na stratifikacijskoj ljestvici **u svom životu**
 - *npr. ako se neki radnik u tvornici školuje i postane inženjer, onda je mobilan prema gore, a ako vlasnik tvornice bankrotira pa nakon toga mora početi raditi kao namještenik, onda je mobilan prema dolje*
- **MEĐUGENERACIJSKA** – usporedba pomicanja na stratifikacijskoj ljestvici **između roditelja i njihove djece**
 - *npr. ako sin električara postane doktor, onda je mobilan prema gore, a ako sin doktora postane smetlar, onda je mobilan prema dolje*

APSOLUTNA I RELATIVNA MOBILNOST

- **APSOLUTNA** pokretljivost – **postotak pojedinaca** u nekoj kategoriji koji su bili mobilni (uzlazno i silazno)
(npr. sin smetlara je postao liječnik)
 - posljedica u promjeni strukture zanimanja u modernim društvima
- **RELATIVNA** pokretljivost – **šanse za mobilnost** jedne **dr. grupe** u odnosu na drugu
(npr. šanse sina manualnog radnika da se popne na administrativna zanimanja su manje od šansi sina administrativnog zanimanja)
 - posljedica je različitih šansi za pripadnike različitih grupa
 - *koeficijent vjerojatnosti*

SOCIJALNA POKRETLJIVOST (MOBILNOST)

- razlikujemo **OTVORENA** i **ZATVORENA** društva
 - **OTVORENA** društva – stratifikacijski sustav unutar kojeg se **dr. položaj** relativno lako mijenja (*velika vertikalna mobilnost*)
 - **ZATVORENA** društva – stratifikacijski sustav unutar kojeg se otežava ili ograničava mobilnost (*dr. položaj se nasljeđuje*)
- **MERITOKRATSKA** društva (*eng. merit – zasluga*) – otvorena društva u kojima položaj pojedinca ovisi o osobnom postignuću, trudu i zaslugama

- DRUŠTVENA STRATIFIKACIJA (10:41 min)
 - <https://youtu.be/SIkIKCMt-Fs>
- DRUŠTVENA MOBILNOST (9:02 min)
 - <https://youtu.be/GjuV-XdYHhA>
- UNUTARGENERACIJSKA I MEĐUGENERACIJSKA MOBILNOST (3:31 min)
 - <https://youtu.be/fAUUHCZMJH8>
- PUTNICI KROZ VRIJEME – MERITOKRACIJA
 - 1. dio - https://srednja-skola.github.io/sociologija/data/dodatni_materijal/audio/meritokracija_1.mp3
 - 2. dio - https://srednja-skola.github.io/sociologija/data/dodatni_materijal/audio/meritokracija_2.mp3